

Чернецька Л.В.

аспірантка,

ДУ «Інститут економіки та прогнозування
Національної академії наук України»

Chernetska Liudmyla

SI «Institute for Economics and Forecasting
of National Academy of Sciences of Ukraine»ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6622-6964>

ЕФЕКТИВНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗМЕНШЕННЯ ВТРАТ РОБОЧОЇ СИЛИ ВІД БЕЗРОБІТТЯ

THE EFFECTIVENESS OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM FOR REDUCING LABOR LOSSES FROM UNEMPLOYMENT

Анотація. У статті проаналізовано сучасний стан основних показників ринку праці, досліджено динаміку і структуру безробіття в Україні, а також ефективність організаційно-економічних заходів його подолання. Виявлено позитивні зрушення щодо зменшення рівня безробіття завдяки діяльності Державної служби зайнятості. Проте існує низький рівень ефективності заходів за допомогою спеціалізованих державних програм, відповідні належні передумови його попередження (невідповідність професійно-кваліфікаційної структури підготовки кадрів потребам ринку праці, низький рівень створення високопродуктивних робочих місць тощо). Для населення чоловічої статі встановлено функціональний зв'язок між рівнем економічної неактивності, рівнем безробіття та рівнем смертності у віці 15–70 років, що свідчить про визначальну роль стану зайнятості у соціально-демографічних процесах.

Ключові слова: робоча сила, втрати робочої сили, безробіття, організаційно-економічний механізм, ефективність, кореляційно-регресійний аналіз.

Постановка проблеми. Протягом 1991–2019 рр. чисельність постійного населення України скоротилась на 9,6 млн осіб (на 18,6%), що стало результатом, передусім, високого рівня смертності, а також анексії АР Крим та окупації частини території Донецької та Луганської областей. Зокрема, протягом 2010–2019 рр. (без урахування АРК та м. Севастополя) скорочення населення віком від 15 до 59 років (саме воно формує основний законодавчий базис робочої сили) становило -9,2% (-2611,5 тис осіб). У середньому щороку країна втрачає близько 300 тис осіб робочої сили у віці 15–59 років. Виходячи із середнього варіанту демографічного прогнозу, розробленого в Інституті демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України [1], з 2014 до 2061 р. чисельність населення віком 15–59 років зменшиться з 28,8 млн осіб (на 01.01.2014) до 19,5 млн осіб, або на 32,4%. Водночас чисельність осіб віком 60 років і старше збільшиться з 9,8 млн осіб до 11,6 млн осіб у 2061 р. (на 19,4%). А зміни у статевовіковій структурі населення України

у поєднанні з безробіттям та економічною неактивністю працездатного населення, особливо осіб у старших роках, актуалізують проблеми збільшення соціальних витрат, які забезпечуються державою (на дітей, пенсії, виплати по безробіттю тощо), у розрахунку на одного працівника й без зростання продуктивності праці уповільнення загального економічного зростання та розвитку.

Наявність або відсутність можливості працювати й заробляти займає сьогодні ключове місце поміж чинників, які визначають ефективність проведеної роботи зі скорочення бідності та забезпечення стійкого економічного зростання та людського розвитку. Тому безробіття постійно знаходиться у центрі уваги органів державного регулювання економіки та суб'єктів ринку праці, а інструменти регулювання його еволюціонують разом із розвитком соціально-економічних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до втрати робочої сили від безробіття у вітчизняній науковій літературі стабільно високий. Значний внесок у розроблення теоретичних, методологічних і практичних засад зробили такі відомі українські вчені, як А. Колот [2], Л. Лільч [3], Л. Лісогор [4], Ю. Маршавін [5], І. Петрова [6], В. Близнюк [6; 7], Л. Шаульська [8] та ін. Однак за всієї значущості проведених наукових досліджень із проблем втрати робочої сили від безробіття, визначення ймовірних детермінант їх зростання та механізмів зменшення не втрачають своєї актуальності й потребують усебічного аналізу.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є здійснення структурно-динамічного аналізу втрат робочої сили від безробіття в Україні та ефективності організаційно-економічного механізму щодо їх зменшення, а також виявлення впливу стану незайнятості на соціально-демографічні процеси.

Виклад основного матеріалу. За даними Державної служби статистики України (табл. 1), за період 2010–2019 рр. (без Автономної Республіки Крим (АРК) та частини окупованих Донецької та Луганської областей) чисельність економічно активного населення в Україні зменшилася на 13,5% (-2 828,1 тис осіб: з 20 894,1 тис осіб у 2010 р. до 18 066,0 тис осіб у 2019 р.), у тому числі на 1 290,70 тис осіб і на 1 537,40 тис осіб жіночої статі.

Робоча сила у віці 15–70 років у розрізі зайнятості та безробіття (2010–2019 рр.)

	Робоча сила			Зайняте населення			Безробітне населення		
	Тис осіб	Приріст %	у % до населення у віці 15-70 років	Тис осіб	Приріст %	Рівень зайнятості %	Тис осіб	Приріст %	Рівень безробіття %
2010	20894,1	X	63,6	19 180,2	X	58,4	1 713,9	X	8,2
2011	20893,0	-0,01	64,2	19 231,1	0,27	59,1	1 661,9	-3,03	8,0
2012	20851,2	-0,20	64,5	19 261,4	0,16	59,6	1 589,8	-4,34	7,6
2013	20824,6	-0,13	64,9	19 314,2	0,27	60,2	1 510,4	-4,99	7,3
2014	19920,9	-4,34	62,4	18 073,3	-6,42	56,6	1 847,6	22,33	9,3
2015	18097,9	-9,15	62,4	16 443,2	-9,02	56,7	1 654,7	-10,44	9,1
2016	17955,1	-0,79	62,2	16 276,9	-1,01	56,3	1 678,2	1,42	9,3
2017	17854,4	-0,56	62,0	16 156,4	-0,74	56,1	1 698,0	1,18	9,5
2018	17939,5	0,48	62,6	16 360,9	1,27	57,1	1 578,6	-7,03	8,8
2019	18066,0	0,71	63,4	16 578,3	1,33	58,2	1 487,7	-5,76	8,2
2019/2010, +/-	-2828,1	X	-0,2	-2601,9	X	-0,2	-226,2	X	0,0
2019/2010, %	-13,5	X	X	-13,6	X	X	-13,2	X	X

Примітка: Дані без урахування Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, з 2015 р. – також без частини територій у Донецькій та Луганській областях.

Джерело: побудовано автором на основі [9]

Така тенденція сформована більшою мірою не внаслідок демографічних (природного та міграційного скорочення населення чи вступу в працездатний вік нечисельної когорти, що не в змозі повною мірою замінити осіб, які виходять за межі економічно активного населення), а економічних процесів. Адже в результаті щорічного зменшення чисельності населення у віці 15–70 років (за 2010–2013 рр. – -2,1%) кількість економічно активного населення залишалася на одному рівні, убуток становив лише -0,4%. У 2019 р. чисельність економічно активного населення відносно 2013 р. зменшилася на 13,2%, тоді як чисельність населення у віці 15–70 років зменшилася лише на 2,6%. Кількість зайнятого населення віком 15–70 років у 2019 р. порівняно з 2010 р. зменшилася на 2 601,9 тис осіб, або на 13,6% (для чоловіків убуток становить 11,1% (-1 083,0 тис осіб) та для жінок – 16,1% (-1 518,90 тис осіб).

Із 2010 до 2013 р. в країні відбувалося поступове зниження рівнів безробіття (загальний – з 8,2% у 2010 р. до 7,3% у 2013 р.; для чоловіків – з 9,4% до 8,1%; для жінок – із 8,2% до 7,3%), потім до 2017 р. ці показники різко підвищилися (загальний – до 9,5%; для чоловіків – до 11,1%; для жінок – до 7,7%). І потім знову впали у 2018–2019 рр. (8,8–8,2%), але тільки порівняно з 2014–2017 рр., стосовно 2011–2013 рр. показники є вищими. Також необхідно зазначити, що рівень безробіття в Україні залишається вищим за середній по країнах Європейського Союзу, де цей показник знизився з 9,6% у 2010 р. до 6,8% у 2018 р., зокрема серед молоді у віці до 25 років – з 20,8% до 15,2%. Таким чином, рівень безробіття в Україні має досить високі показники, особливо серед чоловіків. У 2019 р. рівень безробіття серед чоловіків був вищим, аніж серед жінок, на 0,6 в. п. – 8,5% проти 7,9%. Упродовж досліджуваного періоду втрати робочої сили від безробіття в українській економіці щороку в середньому становили 1,6 млн осіб.

У 2018 р. (рис. 1) найчастіше населення ставало безробітним через звільнення за власним бажанням (майже 40% від

загальної кількості безробітних), наступними причинами безробіття є звільнення з економічних передумов (21,5%) і неможливість працевлаштування після закінчення навчальних закладів загальної середньої освіти та вищих (9,4%).

Щодо структури втрат від безробіття за рівнем освіти, то станом на 2018 р. найбільшу частку займали особи з професійно-технічною освітою – 29,4%, повною вищою – 29,5%, із базовою та неповною вищою освітою – 17,2%, із повною загальною середньою освітою – 21,2%, із базовою загальною середньою освітою – 2,6%. Отже, понад 75% безробітних сьогодні – це люди з гарною освітою, що являють собою найкращу частину людських ресурсів, але не можуть повноцінно реалізуватися у сфері праці через комплекс соціально-економічних, політичних та інших детермінант, які склалися в країні. На відміну від чоловіків серед жінок найбільшу частку в освітній структурі безробітних у 2018 р. (рис. 2) мали особи з вищою освітою – 33,4% (чоловіки – 26,9%), тоді як із професійно-технічною освітою – 21,8% (чоловіки – 34,6%). Також зауважимо, що частка безробітних жінок із вищою освітою порівняно з 2017 р. зросла на 3,6 в. п. (2017 р. – 29,8%), частка таких чоловіків зросла на 2,2 в. п. (2017 р. – 24,7%).

Виявлено, що Україні все ще притаманне довготривале безробіття. Протягом 2010–2017 рр. в середньому четверта частина безробітних знаходиться у пошуках роботи понад один рік (табл. 2).

Питома вага безробітних, що шукають роботу 12 місяців і більше, у 2017 р. становила 26,7% від усієї чисельності безробітних, що вище за значення минулого року на 1,4 в. п. та на 13,9 в. п., ніж у 2014 р. Це значний відсоток, який характеризує тривале виключення значної частки робочої сили з трудової діяльності, втрату кваліфікації (що потребуватиме додаткових заходів у частині їхньої професійної перепідготовки чи перекваліфікації) та істотне зниження як особистого рівня життя, так і їхніх сімей. Частина з них, так і не знайшовши роботу, припиняє спроби змі-



Рис. 1. Структура втрат робочої сили від безробіття в Україні за причинами незайнятості, % (2018–2019 рр.)

Джерело: побудовано автором на основі [9]

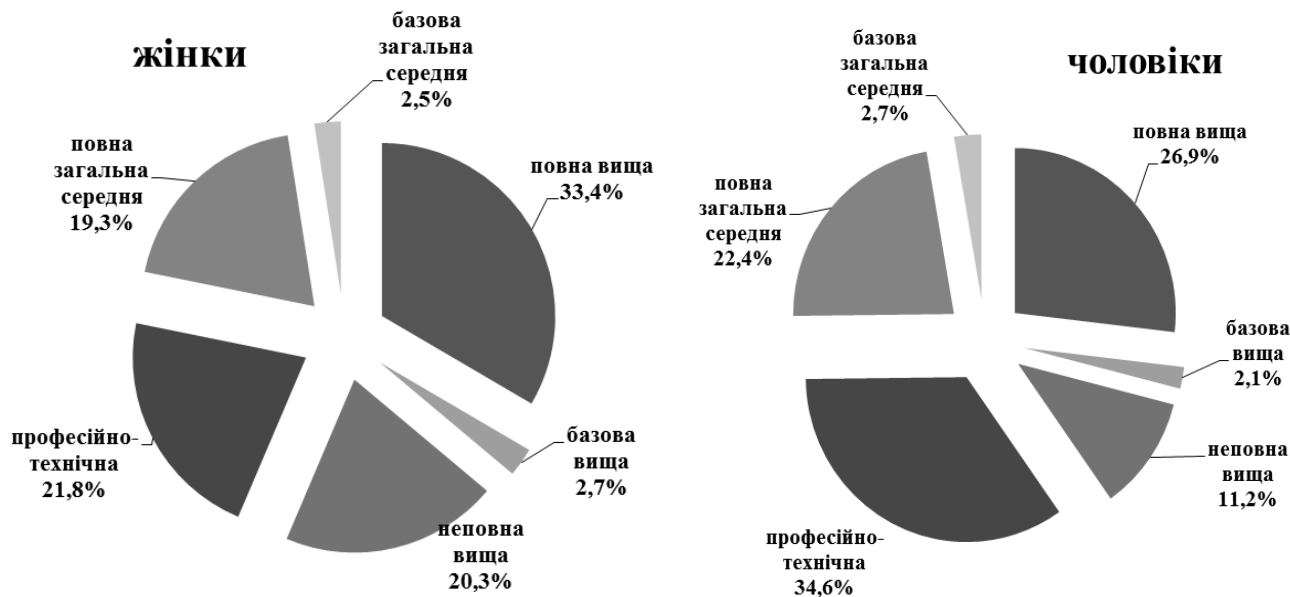


Рис. 2. Структура втрат робочої сили від безробіття в Україні за освітою, 2018 р.

Джерело: побудовано автором на основі [9]

нити становище і зникає до стану бездіяльності та переходить до складу економічно неактивного населення. Тривале перебування у стані безробіття збільшує ризик імовірного поширення девіантної поведінки та маргіналізації населення.

Щоправда, варто відзначити, що в 2018–2019 рр. відбувся злам негативних тенденцій щодо тривалості пошуку роботи на ринку праці: зменшилася частка безробітних із тривалістю пошуку роботи понад шість місяців (із 42,6% у 2017 р. до 31,5%), особливо рік і більше (до 13,1%). Аналіз вікової структури довготривалого безробіття в Україні свідчить, що серед осіб, які шукають роботу тривалий час, переважає молодь.

У загальній кількості безробітних у країні, які шукають роботу понад 12 місяців, молодь у віці 15–34 років становить близько 40%. Зокрема, значні обсяги втрат від довготривалого безробіття зафіксовано у віковій групі 30–34 років. Хоча особи із цієї вікової групи зазвичай демонструють вищі за середні показники трудової активності, адже більшість із них уже має накопичений досвід роботи, професійно-кваліфікаційні навички, освіту тощо. Однак водночас це досить мобільна, амбітна і вимоглива вікова група, що й визначає її тривалий пошук роботи задля максимального задоволення своїх очікувань від майбутнього робочого місця.

Безробітне населення за тривалістю незайнятості у 2010–2019 рр.

Роки	Безробітне населення у віці 15–70 років, усього, тис осіб	З них особи, які раніше мали роботу		у тому числі за тривалістю незайнятості, місяців					
		всього, тис осіб	у % до всіх безробітних	до 1	від 1 до 3	від 3 до 6	від 6 до 9	від 9 до 12	12 і більше
				у % до підсумку					
2010	1713,9	1648,4	96,2	9,8	24,1	21,6	11,0	9,4	24,1
2011	1661,9	1608,4	96,8	11,8	27,7	23,2	10,4	6,6	20,3
2012	1589,8	1542,4	97,0	11,9	25,9	22,4	10,6	7,1	22,1
2013	1510,4	1473,7	97,6	11,0	26,9	23,8	10,4	6,4	21,5
2014	1847,6	1801,6	97,5	13,4	31,7	25,1	10,2	6,8	12,8
2015	1654,7	1617,4	97,7	10,5	23,3	23,9	11,0	7,3	24,0
2016	1678,2	1634,8	97,4	10,5	26,2	21,6	10,0	6,4	25,3
2017	1698,0	1662,5	97,9	12,0	26,1	19,3	9,5	6,4	26,7
2018	1578,6	1546,0	97,9	11,7	28,8	22,8	9,0	6,1	21,6
2019	1487,7	1441,7	96,9	17,4	22,2	28,9	11,2	7,2	13,1

Джерело: сформовано автором на основі [9]

За декілька останніх років в Україні на зареєстрованому ринку праці попит на робочу силу протягом 2010–2015 рр. мав тенденцію до зниження, причому швидшими темпами, ніж пропозиція. Наслідком стало збільшення навантаження на одне робоче місце з дев'яти осіб на одну вакансію на кінець 2010 р. до 19 осіб на кінець 2015 р. (рис. 3). Протягом 2016–2019 рр. уже спостерігаємо протилежну ситуацію: пропозиція зменшилася на 31,1% (з 490,8 до 338,2 тис осіб), а попит на кінець 2019 р. зріс більше як удвічі проти 2015 р. (з 25,9 тис місць до 59,0 тис). Крім того, станом на 1 січня 2020 р. у базі даних служби зайнятості містилася інформація про 31 тис. пропозицій роботи, отриманих з інших джерел.

У результаті навантаження на одне робоче місце становило шість осіб, що є найнижчим значенням протягом досліджуваного періоду. Це є позитивним індикатором, адже одночасно знижуються загальний рівень безробіття та кількість зареєстрованих безробітних. Проте в структурі дисбаланс за профе-

сійним складом між зареєстрованими безробітними та вакансіями на українському ринку праці зберігається (табл. 3).

Найбільша кількість вакансій в останні роки притаманна групі кваліфікованих робітників з інструментом (на кінець 2019 р. – 13,6 тис од.) та робітникам з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин (на кінець 2019 р. – 9,5 тис од.). Найбільший дисбаланс між попитом і пропозицією на ринку праці спостерігається для кваліфікованих робітників сільського та лісового господарства, риборозведення та рибальства (на кінець 2019 р. – 29 осіб) та для законодавців, вищих державних службовців, керівників, менеджерів, управителів (на кінець 2019 р. – 14 осіб). У даних двох професійних групах спостерігається поступове зменшення навантаження, проте, якщо порівняти з іншими групами, воно залишається високим у зв'язку з низьким попитом на дані професії на ринку праці. Однією з головних детермінант є проблема невідповідності



Рис. 3. Динаміка попиту і пропозицій робочої сили на зареєстрованому ринку праці України, 2010–2019 рр. (на кінець року)

Джерело: побудовано автором за даними [10]

Динаміка попиту і пропозиції робочої сили в Україні за професійними групами

Професійні групи	Кількість вакансій, тис од.			Кількість безробітних, тис осіб			Кількість претендентів на 1 вакансію, осіб		
	2014	2019	Темп росту, %	2014	2019	Темп росту, %	2014	2019	Темп росту, %
Усього	35,3	59,0	167,1	512,2	338,2	66,0	14	6	42,9
Законодавці, вищі державні службовці, менеджери	2,7	3,3	122,2	58,9	45,7	77,6	22	14	63,6
Професіонали	5,2	7,2	138,5	48,6	28,9	59,5	9	4	44,4
Фахівці	4,0	6,4	160,0	50,6	32,4	64,0	13	5	38,5
Технічні службовці	1,4	2,5	178,6	29,2	17,4	59,6	20	7	35,0
Працівники сфери торгівлі та послуг	5,0	8,5	170,0	73,9	46,5	62,9	15	5	33,3
Кваліфіковані робітники сільського, лісового, рибного господарств	0,4	0,6	150,0	24,4	18,4	75,4	67	29	43,3
Кваліфіковані робітники з інструментом	6,4	13,6	212,5	58,9	30,6	52,0	9	2	22,2
Робітники з обслуговування технол. устаткування	5,2	9,5	182,7	94,3	72,2	76,6	18	8	44,4
Найпростіші професії	5,0	7,2	144,0	73,4	46,0	62,7	15	6	40,0

Джерело: побудовано автором за даними [10]

професійно-кваліфікаційної структури робочої сили потребам ринку праці. Зокрема, на ринок праці виходять випускники з гуманітарною, економічною, юридичною освітою (рис. 4), а попит на ринку сформувався на користь професій, пов'язаних із технікою, технологічним устаткуванням, інструментом, а також на найпростіші професії.

Водночас чисельність студентів та випускників професійно-технічних навчальних закладів зменшується (табл. 4).

Лише протягом 2014–2019 рр. кількість професійно-технічних навчальних закладів зменшилася на 11,2%, а кількість підготовлених та випущених кваліфікованих робітників – на 31,9%. Кількість осіб, які навчалися у закладах, у розрахунку на 10 тис населення зменшилася на 19,2%.

Це підтверджують й освітня структура безробітних із високою часткою осіб із вищою освітою, що не можуть знайти роботу (рис. 2), та високий показник молодіжного безробіття.

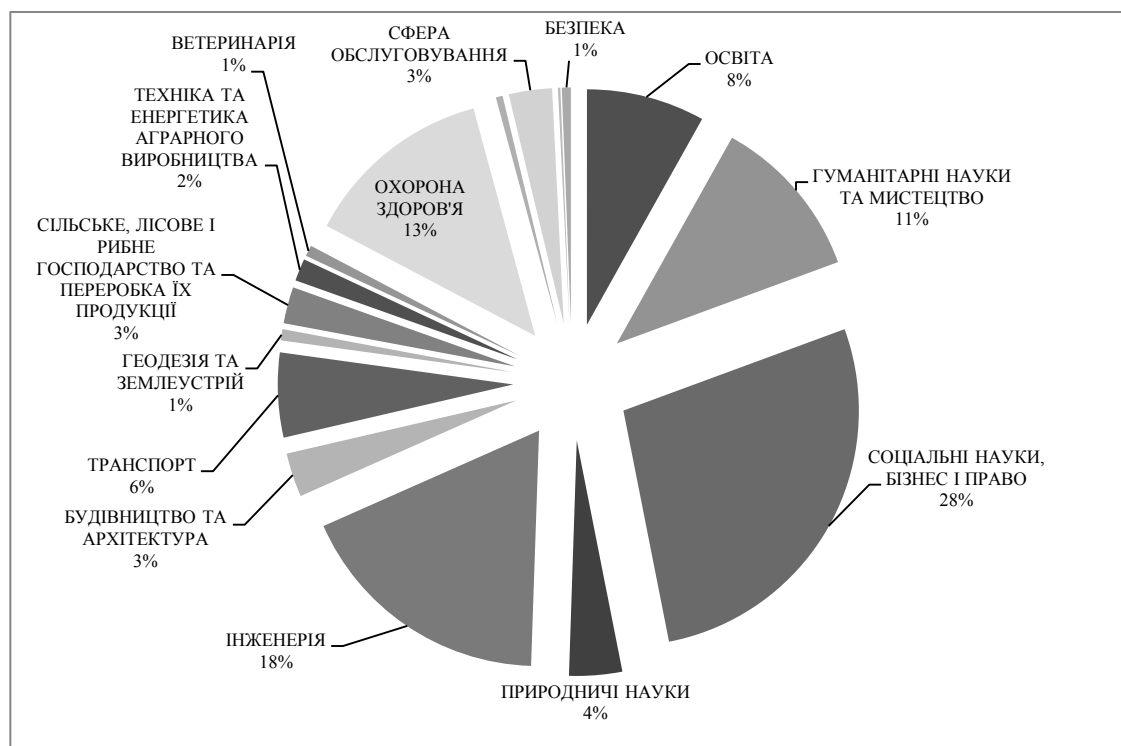


Рис. 4. Структура випускників ВНЗ за галузями знань, 2019/2020 н. р.

Джерело: сформовано автором на основі [11]

Показники професійно-технічних навчальних закладів України за період 2014–2019 рр.

Роки	Кількість закладів професійно-технічної освіти	Темп росту, %	Кількість учнів, слухачів у закладах професійно-технічної освіти			Кількість осіб, випущених із закладів професійно-технічної освіти, тис осіб	Темп росту, %
			Тис осіб	Темп росту, %	у розрахунку на 10 тис населення		
2014	814	X	315,6	X	73	182,0	X
2015	798	-2,0	304,1	-3,6	71	165,0	-9,3
2016	787	-1,4	285,8	-6,0	67	152,8	-7,4
2017	756	-3,9	269,4	-5,7	64	141,3	-7,5
2018	736	-2,6	255,0	-5,3	60	133,5	-5,5
2019	723	-1,8	245,8	-3,6	59	124,0	-7,1
2019/2014 +/-	-91	X	-69,8	X	-14	-58	X
2019/2014,%	-11,2	X	-22,1	X	-19,2	-31,9	X

Причинами цього є падіння престижу робітничих професій, низький рівень інформування населення щодо попиту на професії та низький рівень участі суб'єктів господарювання в підготовці кадрів робітничих професій, застаріла матеріально-технічна база навчальних закладів, недосконалість кваліфікаційних характеристик на професії та види робіт, державних стандартів професійно-технічної освіти тощо.

Цю тенденцію можна пояснити також низьким темпом створення робочих місць в Україні, що потребують високого рівня освіти. Тому одним із найважливіших інструментів щодо збалансування пропозиції та попиту є налагодження ефективного діалогу між представниками ринку освітніх послуг і роботодавцями. Разом із тим, якщо підприємства не будуть інвестувати у створення робочих місць, що потребують високої кваліфікації, то пропозиція освіченої праці надалі буде зростати швидшими темпами, ніж попит на неї, що поглиблюва-

тиме наявні диспропорції та, відповідно, зростатимуть утрати.

Про низьку інвестиційну активність українських підприємств свідчить стан основних засобів, які зношені в середньому на 60% (2018 р. – на 60,6%, зокрема промисловість – на 66,4%). З 2015 р. темпи зростання обсягу капітальних інвестицій у матеріальні активи в порівняльних цінах щороку зменшується: 2015 р. – 132,3%, 2016 р. – 113,3%, 2017 р. – 107,2%, 2018 р. – 107,7%, 2019 р. – 102,6%. Також в останні роки суттєво знизилися обсяги прямих інвестицій (акціонерного капіталу), зокрема у 2019 р. проти 2014 р. зменшилися на 33,3%. При цьому слід ураховувати, що для створення нових робочих місць використовується тільки частина цих інвестицій.

У системі організаційно-економічного механізму зменшення втрат робочої сили від безробіття мають заходи Державної служби зайнятості, результати діяльності якої у цілому характеризуються в останні роки позитивною динамікою (табл. 5).

Показники ефективності заходів, здійснюваних Державною службою зайнятості України за період 2017–2019 рр.

Показник	Роки			Відхилення 2019/2017	
	2017	2018	2019	Абс. +/-	Приріст, %
Кількість безробітних, які скористалися послугами Державної служби зайнятості, тис осіб	1 138,4	1 064,2	1 024,4	-114,00	-10,0
Працевлаштовано за допомогою Державної служби зайнятості, тис осіб, у тому числі:	783,0	826,1	826, 2	43,20	5,5
- шляхом одноразової виплати допомоги по безробіттю, тис осіб	1,9	1,8	2,4	0,60	33,3
- з компенсацією витрат роботодавцю ЄСВ, тис осіб	12,1	14,9	11,4	-0,70	-5,8
Рівень працевлаштування, %	68,8	77,6	80,7	11,9	X
Кількість безробітних осіб, які проходили професійне навчання, тис осіб	163,0	147,3	138, 588	-24,40	-15,0
Кількість осіб, які отримали ваучер на навчання, осіб	767,0	1 156,0	1307,0	540,00	70,4
Особи, які приймали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, тис осіб	220,3	211,9	199,9	-20,40	-9,3
Кількість осіб, охоплених профорієнтаційними послугами, тис осіб	3047,7	3497,3	3502,8	455,10	14,9
Кількість роботодавців, які співпрацювали із центрами зайнятості й надали інформацію про вакансії, тис одиниць	183,3	201,3	205,6	22,30	12,2
Кількість вакансій, тис одиниць	1012,0	1114,0	1153,3	141,30	14,0

Джерело: розраховано автором на основі [10]

З 2016 р. розпочалося реформування Державної служби зайнятості України, у межах якого відбулася її реорганізація, результатом якої стало перетворення її на сучасну сервісну установу з високим рівнем довіри клієнтів, соціальних партнерів та громадськості. Запровадження нових методів роботи інституції забезпечило надання нею послуг, що відповідають запитам клієнтів, підвищило результативність її взаємодії з органами виконавчої влади, місцевого самоврядування та соціальними партнерами, сприяє більшій доступності послуг [10].

Як видно з даних табл. 5, за період 2017–2019 рр. збільшилася загальна кількість осіб, працевлаштованих за допомогою служби, на 43,2 тис. або на 5,5%. У 2019 р. 53% громадян були працевлаштовані оперативним чином до надання статусу безробітного. Рівень працевлаштування зріс із 68,8% до 80,7%. Кількість безробітних, працевлаштованих на нові робочі місця з компенсацією роботодавцю витрат у розмірі єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, становила у 2019 р. 11,4 тис. осіб (4,0 тис. осіб, які недостатньо конкурентоспроможні на ринку праці, та 7,4 тис. осіб, які працевлаштовані суб'єктами малого підприємства у пріоритетних видах економічної діяльності). Більше як удвічі (на 70,4%) збільшилася кількість осіб, які отримали ваучер на навчання, відбулося пожевлення ринку вакансій, які запропонували роботодавці, у 2019 р. більше на 14% порівняно з 2017 р. Серед негативного – зменшення на 24,4% кількості осіб, які проходили професійне навчання.

Велике значення для зменшення втрат робочої сили має фінансування створення робочих місць бюджетним коштом у рамках державних цільових програм (ДЦП) та інфраструктурних проектів (ІП) для підтримки провідних галузей економіки. Проте навіть із початком децентралізації державні цільові програми так і не стали дієвим та ефективним інструментом реалізації державної політики, що забезпечує розв'язання найважливіших проблем розвитку держави. За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, ступінь їх виконання у 2018 р. становив 33,3% (без урахування програм, які містять державну таємницю), з яких економічні виконані на 5,0% (табл. 6).

Також у рамках планування та використання коштів не дотримуються в повному обсязі принципи пріоритетності розв'язання проблеми, у зв'язку з чим фінансові ресурси спрямовуються розпорешено; прогнольні обсяги фінансових ресурсів програм не узгоджуються з реальними можливостями їх фінансування. У звіті «Стан виконання державних цільових програм у 2018 р.» [12] ми не помітили жодної цифри про кількість створених робочих місць. Це пов'язано з відсутністю інформаційного забезпечення для оперативного і тим більше стратегічного управління використанням коштів державного і місцевих бюджетів у процесі реалізації програм і проектів з урахуванням такого важливого аспекту, як обсяги і структура створюваних робочих місць [13, с. 12]. Таким чином, визначити масштаби розширення сфери зайнятості, її якісні характеристики та ефективність затрат на ці цілі неможливо.

За даними західних експертів, вплив безробіття на демографічні показники характеризується лише від'ємними параметрами. Зокрема, зростання безробіття на 1% збільшує кількість самогубств на 5%; вбивств – на 5,7%; психічних захворювань – на 6%; розлучень – на 7%; смертність – на 2%. Багато вчених саме з безробіттям пов'язують поширення інфекційних захворювань, збільшення числа наркоманів, алкоголіків, деградацію робочої сили [14, с. 66].

Кореляційний аналіз, проведений нами за 2005–2016 рр., дав змогу встановити, що безпосередньо між рівнем безробіття (як відношення кількості безробітних, визначених за МОП, у віці 15–70 років до середньорічної кількості населення відповідного віку (%)) та рівнем смертності (%) у віці 15–70 років для всього населення спостерігається помітний обернений зв'язок (коефіцієнт кореляції – 0,7), для чоловічої частини населення – обернений високий (-0,82), для жінок зв'язок обернений помірний (-0,43). Тобто, скоріше за все, зниження чисельності населення працездатного віку внаслідок передчасної смертності призводить до поступового звуження ринку праці і, як наслідок, зниження рівня безробіття. Іншими словами, якби люди працездатного віку передчасно не помирили, то ситуація на ринку праці могла би бути набагато напруженішою.

Проте втрати робочої сили від безробіття за показниками МОП не відбивають повну картину втрат робочої сили за економічним складником, адже кількість безробітних – це лише ті, хто її активно шукає і готовий приступити до роботи найближчим часом. Найбільші втрати робочої сили пов'язані з економічно пасивністю людських ресурсів, особливо працездатних.

Протягом 2005–2016 рр. ми встановили прямий помітний зв'язок між рівнем економічної неактивності та рівнем смертності у віці 15–70 років, коефіцієнт кореляції становить 0,54 (зокрема, для чоловіків кореляція сильніша – 0,80, для жінок зв'язок слабкий – 0,29). Дослідження дало змогу також на проміжку 2005–2016 рр. побудувати статистичну значну регресійну лінійну модель впливу рівня безробіття ($U_{\text{чол}}$) та рівня економічної неактивності ($NE_{\text{чол}}$) на рівень смертності чоловічого населення ($M_{\text{чол}}$) (табл. 7).

Отже, зростання рівня економічної неактивності чоловіків на 1,0 в. п. за незмінних інших факторів призводить до зростання смертності на 1,02%. Своєю чергою, рівняння доводить, що рівень безробіття (як частка безробітних, визначених за МОП, у віці 15–70 років у чисельності населення відповідного віку) в Україні не є чинником зростання смертності чоловіків упродовж 12 років. Якщо чоловік є економічно активним, тобто не зневірився у пошуках роботи, йому дозволяє здоров'я та ін., то у нього більше шансів вижити, ніж у того, хто через різні обставини не працює та не знаходиться у пошуках роботи.

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз стану економічного складника втрат робочої сили свідчить про позитивні зрушення щодо зменшення рівня втрат від безробіття завдяки діяльності Державної служби зайнятості. Проте існує низь-

Таблиця 6

Стан виконання державних цільових програм в Україні, 2015–2018 рр.

Період	Виконання планових обсягів фінансування за усіма ДЦП, %	У тому числі:			
		Соціальні	Економічні	Екологічні	Науково-технічні
2015	26,2	110,4	23,2	44,3	100,0
2016	31,4	30,5	30,5	36,4	168,8
2018	33,2	122,0	5,0	75,0	138,0

Показники кореляційно-регресійного аналізу впливу безробіття та економічної неактивності на рівень смертності чоловічого населення України у віці 15–70 років

Рівняння регресії	R	R ²	Скоригований R ²	Стандартна помилка
$M_{\text{чол}} = -13,388 + 1,02N_{\text{чол}} - 0,955U_{\text{чол}} + \varepsilon$	0,97569	0,951977	0,941305	0,41034
	F-Фішера	Значимість F	DW	
	89,204	0,0000	2,800	
Коефіцієнти		Стандартна помилка	t-статистика	P-значення
C	-13,388	4,62450	-2,8949	0,0177
a	1,0200	0,13925	7,3251	0,0000
b	-0,9546	0,12548	-7,6079	0,0000

Джерело: побудовано автором у пакеті прикладних програм Eviews 9

кий рівень ефективності організаційно-економічних заходів за допомогою спеціалізованих державних програм, відсутні належні передумови їх попередження (невідповідність професійно-кваліфікаційної структури підготовки кадрів потребам ринку праці, низький рівень створення високопродуктивних робочих місць тощо).

Виявлений функціональний зв'язок між рівнем економічної неактивності та рівнем смертності у віці 15–70 років для чоловіків свідчить про визначальну роль зайнятості у соціально-демографічних процесах та попередження втрат робочої сили від передчасної смертності. Тому також назріла необхідність у спеціальних дослідженнях, де центральним об'єктом вивчення виступає економічно неактивне населення. Ця соціальна група не ізольована від ринку праці, досить немалої її частину можна розглядати як потенційних працівників. Зростання зайнятості серед осіб після пенсійного віку, молоді, інвалідів, домогосподарок здатне зменшити негативні наслідки скорочення чисельності постійного населення працездатного віку.

Література:

- Офіційний вебсайт Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. URL: <http://www.idss.org.ua/> (дата звернення: 22.06.2020).
- Гідна праця: імперативи, українські реалії, механізми забезпечення: монографія / А.М. Колот та ін.; за наук. ред. А.М. Колога. Київ: КНЕУ, 2017. 504 с.
- Львів Л.М. Узгодження кваліфікацій з урахуванням потреб ринку праці: проблеми та шляхи розв'язання. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3(25). С. 173–184.
- Лісогор Л.С. Прогнозування розвитку ринку праці в Україні: проблеми та перспективи. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2012. № 1. С. 54–56.
- Маршавін Ю.М. Регулювання ринку праці України: теорія і практика системного підходу: монографія. Київ: Альтерпрес, 2011. 397 с.
- Український ринок праці: особливості розвитку та ефективність функціонування: монографія / І.Л. Петрова та ін.; за ред. І.Л. Петрової. Київ: Ін-т економіки та прогнозування, 2009. 368 с.
- Близнюк В.В., Яценко Л.Д. Безробіття в Україні: соціально-економічні аспекти. *Україна: аспекти праці*. 2019. № 4. С. 19–26.
- Шаульська Л.В., Кримова М.О. Стан ринку праці в контексті стратегії розвитку людського капіталу регіону. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2018. № 2. С. 23–32.
- Офіційний вебсайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 22.06.2020).
- Офіційний вебсайт Державної служби зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67> (дата звернення: 22.06.2020).
- Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2019/2020 навчального року: статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publosvita_u.htm (дата звернення: 22.06.2020).
- Офіційний вебсайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=DerzhavniTsiloviProgrami> (дата звернення: 22.06.2020).
- Колешня Л., Анішина Н. Створення робочих місць в умовах реалізації державних цільових програм та інфраструктурних проєктів в регіонах України. *Україна: аспекти праці*. 2014. № 2. С. 11–16.
- Цвігун І.А. Демографічна безпека України та напрями її регулювання: монографія. Кам'янець-Подільський: Звелейко Д.Г., 2013. 400 с.

References:

- Official website of the Institute for Demography and Social Research of NAS of Ukraine. Available at: <http://www.idss.org.ua/> (accessed 22 June 2020).
- Kolot, A., Daniuk, V., Herasymenko, O. et. al (2017) *Ghidna pracia: imperatyvy, ukrajynski realiji, mekhanizmy zabezpechennja* [Decent work: imperatives, Ukrainian realities, support mechanisms]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
- Ijjich, L. (2015) *Uzgodzhennja kvalifikacij z urakhuvannjam potreb rynku praci: problemy ta shljakykhy rozv'jazannja* [Matching qualifications to the needs of the labor market: problems and solutions]. Demography and social economy, no. 3(25), pp. 173–184.
- Lisogor, L. (2012) *Proghnozuvannja rozvytku rynku praci v Ukrajinji: problemy ta perspektivy* [Forecasting the development of the labor market in Ukraine: problems and prospects]. Labor market and employment, no. 1, pp. 54–56.
- Marshavin, J. (2011) *Reguljuvannja rynku praci Ukrajinji: teorija i praktyka systemnogho pidkhodu* [Regulation of the labor market of Ukraine: theory and practice of a systems approach]. Kyiv: Aljterpres. (in Ukrainian)
- Petrova, I., Blyznjuk, V., Petrova, T. et. al (2009) *Ukrajynskijjy rynek praci: osoblyvosti rozvytku ta efektyvnistj funkcionuvannja* [Ukrainian labor market: features of development and efficiency of functioning]. Kyiv: Institute of Economics and Forecasting of NASU. (in Ukrainian)
- Blyznjuk, V. and Jacenko, L. (2019) *Bezrobitnja v Ukrajinji: socialjno-ekonomichni aspekty* [Unemployment in Ukraine: socio-economic aspects]. Ukraine: aspects of work, no. 4, pp. 19–26.
- Shauljsjka, L. and Krymova, M. (2018) *Stan rynku praci v konteksti strategiji rozvytku ljudsjkogho kapitalu rehionu* [The state of the labor market in the context of the human capital development strategy of the region]. Labor market and employment, no. 2, pp. 23–32.
- Official site of the State Statistics Service. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 22 June 2020).
- Official website of State Employment Service of Ukraine. Available at: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67> (accessed 22 June 2020).
- Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2020) *Osnovni pokaznyky diialnosti vyshchjkh navchalnykh zakladiv Ukrainy na pochatok 2019/2020 navchalnoho roku* [The main indicators of the activity of higher educational institutions of Ukraine at the beginning of the 2019/2020 academic year]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publosvita_u.htm (accessed 22 June 2020).

12. Official website of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture. Available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=DerzhavniTsiloviProgrami> (accessed 22 June 2020).
13. Koliieshnia L., Anishyna N. (2014) *Stvorennia robochykh mist v umovakh realizatsii derzhavnykh tsilovykh prohram ta infrastrukturykh proektiv v rehionakh Ukrainy* [Job creation in the conditions of realization of the state target programs and infrastructure projects in the regions of Ukraine]. Ukraine: aspects of work, no. 2, pp. 11–16.
14. Tsvihun I. (2013) *Demografichna bezpeka Ukrainy ta napriamy yii rehuliuвання* [Demographic security of Ukraine and directions of its regulation]. Kamianets-Podilskyi: Zvoleiko D.H. (in Ukrainian)

Аннотация. В статье проанализировано современное состояние основных показателей рынка труда, исследованы динамика и структура безработицы в Украине, а также эффективность организационно-экономических мер ее преодоления. Выявлены положительные сдвиги по уменьшению уровня безработицы благодаря деятельности Государственной службы занятости. Однако существует низкий уровень эффективности мероприятий с помощью специализированных государственных программ, отсутствуют надлежащие предпосылки его предупреждения (несоответствие профессионально-квалификационной структуры подготовки кадров потребностям рынка труда, низкий уровень создания высокопроизводительных рабочих мест и т. д.). Для населения мужского пола установлена функциональная связь между уровнем экономической неактивности, уровнем безработицы и уровнем смертности в возрасте 15–70 лет, что свидетельствует об определяющей роли состояния занятости в социально-демографических процессах.

Ключевые слова: рабочая сила, потери рабочей силы, безработица, организационно-экономичный механизм, эффективность, корреляционно-регрессионный анализ.

Summary. A key criterion that enables a positive assessment of the consequences and prospects of the country's development is the dynamic growth of the economy, which is initiated, first of all, by improving the efficiency of the use of human resources in national production. In the economy, unemployment is a reflection of the state of the labor market, which characterizes the balance of supply and demand for jobs, in the social sphere it is one of the main factors for obtaining a stable income. Loss of work leads not only to a decrease in the current material standard of living, but also to the appearance of uncertainty in the future, as well as to the emergence of feelings of inferiority. Because people who want to work but do not have a job, they are not able to contribute to the increase of production of goods and services. The number of unemployed in the country is another indicator of its economic disadvantage. Therefore, unemployment is constantly the focus of government regulation of the economy and the labor market, and the instruments of regulation and its consequences are evolving with the development of socio-economic relations. The purpose of the study is to conduct a structural and dynamic analysis of labor losses from unemployment in Ukraine and the effectiveness of organizational and economic mechanism to reduce them, as well as to identify the impact of unemployment on socio-demographic processes. As a result, positive changes were revealed in reducing the unemployment rate due to the activities of the State Employment Service. However, there is a low level of effectiveness of organizational and economic measures through specialized government programs, there are no proper prerequisites for their prevention (inconsistency of professional qualification structure of training to the needs of the labor market, low level of highly productive jobs, etc.). For the male population, a functional relationship has been established between the level of economic inactivity, the unemployment rate and the mortality rate between the ages of 15 and 70, which indicates the decisive role of employment in socio-demographic processes.

Keywords: labor force, labor losses, unemployment, organizational and economic mechanism, efficiency, correlation and regression analysis.